

denáron való helytelen politikumkeresése a bizalmatlanság légrétegének frappáns ábrázolása. *Az ember, aki madár lett* című írásban Gavarinivel, régi ismerősünkkel találkozunk, aki madártrükköket akar bemutatni a cirkuszban. Félig meghallgatatlanul elküldik, mire ő szomorúan kirepül az ablakon. Goda racionalista módszere mellett szokatlan ez az irracionális befejezés, de nagyon frappánsan húzta alá művének mondanivalóját.

A kispolgár ma már nemcsak szenvedő hős. Vannak álszenvedő hősök is. A *Protokoll* főhőse is hiába izgulta végig a társadalmi hierarchia protokollá szelídült felső tízezeréből való kihullását. Csak tévedés volt az egész. Ugyancsak a kispolgári erények görbe keresztire való feszítése a *Mennybemenetel*, a gyűjtemény egyik legjobb írása. Makula Gyula, az Állami Parajda főkönyvelője, feleségét temeti. Az elhunytat az író röviden megfosztja a gyász minden nimbuszától. Megtudjuk, hogy házsártos, nehéz természet volt, különben is két éve agonizálja magát a másvilág felé, ahol egy szomszéd szerint aligha fog a mennyországba jutni, amennyiben ez az intézmény létezik. A férjtől inkább megkönnyebbülés, mint gyász várható. A férj azonban minden várakozás ellenére lassan megtörik, mert közismert, hogy halál, esküvő és más ilyen bensőséges családi esemény alkalmával az ember megtudhatja, hogy hogy áll a láthatatlan ranglétrán. A felesék nem

jöttek el a temetésre, és a gyászoló férj fájdalmasan hajtogatja, hogy itt őt temetik. Ő tudja, mi ez. Aztán kiderül az ég, mert befut a vállalati Pobjeda, és az előkelő miniszteri kocsi. Makula boldog, úgy érzi, hogy elevenen szállhat fel a mennybe.

Goda hőseit nem annyira szabadon konstruálja, mint Karinthy, több alakot „másol” az életből, főleg közvetlen környezetéből. Ld. pl. a *Családi kör* című novellaciklusát. Sőt képzelet alkototta hőseit is igyekszik nagyon egyénien rajzolni. Az írást szép bonyolult mesterségnek tartja, amelyről Tóth Flórián nevű hőse és alteregója útján közvetlenül is elmondott egyet és mást. Stílusa tökéletes, még mellékmondatainak is mondanivalója van. Pl. vizsgáljunk meg egy közbevetett megjegyzést a *Nagy Goda vagy a személyi kultusz* című elbeszéléséből. „... Ez a bizonyos szép nap a mi Pártunk és a szociáldemokraták egyesülése előtt volt néhány héttel. A szociáldemokratáknak egyrésze, a jobboldaliak, és a mégjobboldaliabbak nagyon megdöbbenek, amikor hallották, hogy komolyan vették a baloldaliságukat, és az is lehet, hogy kommunista lesz belőlük.”

Goda Gábor írásai társadalmunk fejlődését szolgálják, s nem lehet vitás, hogy a satirikus ábrázolás terén mai irodalmunk legszínvonalasabb képviselőjével van dolgunk. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.*)

RIGÓ BÉLA

Győry Dezső: AZ ÉLŐ VÁLASZOL

Kinek és mire? — villan elénk a kérdés. Horak professzor „Üzenetére”. A nagy, cseh mártír író, az egykori nagyszerű harcostárs, Julius Fučík börtönnaplójára válaszol Győry Dezső, az élő.

A *Zengő Dunatáj* költője hét év után, miközben három regénye látott napvilágot, végre ismét verseskötettel jelentkezik. A kötet a Fučík emlékének ajánlott versciklustól veszi címét, de tartalmazza Győry költői munkásságának korábbi darabjait is, így lehetővé válik, hogy verseivel végigkísérjük küzdelmes életútját.

A Rimaszombati tanár fia a húszas évek elején kezdte pályáját Benes polgári Csehszlovákiájában. Kisebbségi sors — kisebbségi költő, de már a kezdet kezdetén is súlyos mondanivalóval. Nem kisebb feladatot vállalt magára, mint a szlovákiai magyarok szószólója lenni — és ennél sokkal nagyobb feladatot teljesít. Nem reked meg az „apák” tehetetlenségében, sovínizmusban, irredentizmusban; a kilátástalanság mocsarából, a frázisok füstjéből a csúcsokra, a perspektívák szabad levegőjére tör. Az „újarcú magyarokat” vallja népének, de

Európát hazájának. A nacionalista korlátokon túllépni pedig azt jelenti: a népek közösségébe lépni. A kisebbségi sors dzsungeléből ez az egyetlen járható kivezető ösvény.

Győry hangsúlyozottan politikus költő — ismerte fel pontosan már Móricz Zsigmond. A politika pedig Győry számára a történelem megszabta helyzetben egyértelműen harcot jelentett a kicsinyes sovinizmus, a faszizmus ellen, és harcot jelentett ugyanakkor a népek barátságáért, a békéért, minden ember boldogulásáért. „A kisebbségi sors — ha az nem eszközzé törpült sovinizmus — a valóság legjobb iskolája” — írja Győryvel kapcsolatban Fábry Zoltán. Győry kijárta ezt az iskolát, és meglátta az uralkodó osztályok önző érdekeinek felszíne alatt a lényegét, s vállalkozik is rá, hogy az immár internacionalista értelemben vett „nép szavát” kimondja:

*Béke! Kenyér! És munka! Sok...
ezt kéri a nép és a népek:
Joanok, Jánok, Jánosok.*

A harmincas évek végén, amikor egyre féktelenebbül tör előre a faszizmus, Győry világosan látja és meglátatja, hogy Hitler örültsége minden népet végpusztulással fenyeget. 1939-ben megjelenik nagyszerű költeménye, az *Emberi hang*. Ilyen vészterhes időben, a holnapi létbizonytalansággal dacolva szólal meg Győry versében a vox humana, emberséget üzenve mindenféle embertelenségnek. Ehhez bizony bátorság kellett! A bátorsághoz pedig hit, ilyen: „Vereckénél vörösen pirkad... s komoly próféciák betöltén romba dől álság, babona...” Ez a hit élte őt a legválságosabb napokban. Ebben az időben is, mint később a múlt harcait idéző költeményeiben, föl-fölbukkan Fučík forradalmi elszántságából fakadt biztatása: „Túlélni! Ez lesz a vesztük.”

És neki sikerült. Túlélte a földindulást, s mint aki teljesítette kötelességét, Győry, a költő hosszú évekre elhallgat. Fegyverét, amelyet olyan jól megtanult kezelni, nincs kire fognia, s mintha csendes szemlélőként figyelne álmai teljeseződésének mikéntjét. Azonban, hogy ez nem egészen így történt, arról a nagy mártír emlékének szentelt ciklus néhány darabja is vallomást tesz. Mégis ennél sokkal fontosabb az, amit Győry napjainkról, a máról mond el. Ez a ma

ugyanis a teljeseződés, a próféciák való-sága; elégtétel a benne hívó prófétáknak. A vészterhes idők tanúja ide érkezik a történelem utasaként. Nagy út áll mögötte: Az „újarcú magyaroktól” az „újerkölcső emberekhez” vivő. A nemzetköziség tisztázatlan polgári fogalmától a proletár internacionalizmusig jut el, valóban népi költővé lesz. Igaz, hogy *Az élő válaszol* (a ciklus) elsősorban visszaemlékezés, de ugyanakkor aktív, ható, a jövőt igenlő, „a nagy családi kör” kiterjesztéséért harcolni kész, magára lett költői hozzászólás a mához is. És a jövőhöz is, amelytől — nem olcsón, hanem a munkánk árán — „fegyver s góg nélküli béke” beteljesedését reméli.

Győry Dezső költői stílusa jellegzetesen egyéni. A mondanivalóhoz általában illik ez a dísztelen költői nyelv, sőt hozzáigazodni is van elég rugalmassága. S olykor — a kellő pillanatokban — ki is lép puritánságából. Amikor pl. szűkebb páttriája tájait festi, asszociációkban gazdag, lényeglátó kifejezőeszközzé simul nyelve:

*Szörny, roppant méretekben óriás,
[mint körötte
a Gerlachfalvi-ciklopsz s Lomnic
[légvágó ökle.
Hunyt, moh-benőtt szemének, ha egy
[kissé felállna
gleccserré fagyva össze kö-könnyes
[árja...*

(A Nagyszalóki-csúcs álma)

Győry, a par excellence politikus-költő természetesen ki tud fejezni, és ki is fejez általános emberi érzéseket, kapcsolatokat is, s a közösség sorsa mindig fontosabb számára, mint az egyéni sors. De a közösség sorsa végső fokon a közösséget alkotó egyének sorsa. Győry Dezső költészetében a közösség áll a fókuszban, de nem egyoldalúan, hanem úgy, hogy alárendelten és azzal szervesen összefonódva ott van az egyes ember is. Egy igénytelen helyzetdel, a kedveséért aggódó férfi megnyilatkozása így alkalmas arra, hogy — mintegy az emberiség nevében is — háborúellenes tiltakozássá növekedjék:

*...ti népusztítás frakkos ékei,
hagyjátok abba a fegyverkezést,
mert hátha, hátha bomba érheti.*

(A pozsonyi strandon 1937-ben)

Íme a legkonvencionálisabb szituációban így lép elő a költő a közösség szószólójává.

Győry Dezső kötete dokumentum. Hitelenségét a költő lirájának őszintesége, humanizmusa, az alkotó ember jövőbe vetett bizalma, a békéért és a népek ba-

rátágaért oly természetesen szóló hangja garantálja. Itt az ideje, hogy újra — immár hányadszor? — véglegesen felfedezzük.

(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.)

LAVRITY ENDRE

József Attila Makón

Makó legfontosabb irodalmi hagyománya, hogy ápolja annak a néhány esztendőnek emlékét, amikor József Attila ott diákoskodott. Gyermekekoromban még frissen élt az emlék. Amikor nagyapámmal elmentünk a „villanytelep” mellett, sosem felejtett el figyelmeztetni, itt élt az a bizonyos Kesztnér Zoltán, aki a költőt istápolta. Ő vitt el az internátusba is, ami akkor Népi-Kollegium volt, s én megilletődött tisztelettel néztem körül, hátha a falak, az udvaron a tekepálya, vagy a kis tömjénillatú kápolna a sarkon még emlékezik nagyra nőtt fiára. Hanem elmennek az öregek az élet rendje szerint, és könyörtelen végzi az emlékezetben pusztító munkáját az idő. Kell a leírt emlékezés, hogy a megőrzésre méltót megmentse a múltból a jövőndőnek. S ezzel Saitos Gyula könyvéről már elmondtuk a legfontosabbat. Nem irodalomtörténet, új adatokat nem közöl, s — szerencsére — műelemzésre sem tesz kísérletet, mintha éreznék, hogy újságírói szokványmondatai, amelyek természetesen szokványos gondolatokat fejeznek ki, nem illenek össze a versanyaggal. A szerző leírja emlékeit József Attila makói éveiről és néhány emberről a költő környezetében. A kortárs joga ez, talán kötelessége is. Hátha ez a könyv, mint jó nagyapához illik, elvezeti majd a Makón növekvő fiatalokat a villanytelepre, az internátusba, a költő életének nyomába s idővel és ezen az úton a versekhez is, a Makón írottakhoz s az életmű egészéhez. Tehát csak emlékezés, semmi több. Ha bíráljuk, ebből kell kiindulnunk. Számon kérhetnénk rajta néhány — a hasonló irodalomban már megszokott — elfogultságot, de minek? Semmit sem változtat a lényegen, hogy a kisdíák tényleg rongyos volt-e, az sem biztos,

hogy Makai csupa szándékos rosszindulatból küldte őt Makóra. Az meg egyenesen mulatságos, hogy a szerző saját testvérenek visszaemlékezéséről egy szót sem ejt. Jótestvéri előzékenység, vagy némi tapintatos kétely az adatok iránt? Nem fontos. A maga választotta keretben az emlékező Saitos általában korrekt, s kérdésföltévese, hogy mit adott Makó, a kis vidéki város a 18 éves fiúnak, az is elfogadható. Arról pedig nem tehet, hogy ő az emlékező, a kortárs, belülről ítél és nem felülről. Hanem az utódnak ez már kevés, és a beszűkülte emlékezés mellé tanúnak idézi a verseket, akár azt is, amit Saitos szemléltet könyvében (Elköszönő szelíd szavak). S a versek tanulsága más, bonyolultabb és szomorúbb, és ezt a valóságot nem értették a jó makóiak, s ma sem érti még Saitos Gyula. A költő igen. Ő már tizennyolc évesen is értette: „Már elhagyom tizennyolc éveimet, már elhagyom e kis vidéki várost”. „Új és paraszti fütytyként indulok.” Makó csak megállóhely, erőgyűjtés, pihenés is talán, de nem előrehaladás. „Van itt még néhány jó idős komám, ölelő, csendje néhány öreg háznak.” — ennyit kapott tehát a költő, maga mondja és Saitos idézi. Hanem most már „Menni kell.” És hogy megértsük, mi ez a „kell”, ahhoz bizony Saitos Gyula nem sok támpontot ad.

Próbáljuk csak meg, képzeljük magunkat a kamaszfiú helyébe a kisvárosi internátusban. A diáktársak között nagyon nehéz lehetett a helyzete, efelől Saitos se hagy kétségeket. A tanárok nagyobbik fele vaskalapos, nacionalista és valljuk meg őszintén — fafejű. A butább és éretlenebb diáktársak gúnyolódása és a tanárok kincstári-hivatalos, kicsinyes és felületes gyámkodása elől kétfelé menekül-